

Diamantsteden: knooppunten van transnationale vertrouwensnetwerken

AUTEUR Hannelore Roos en Stephanie Vervaeet

FOTOGRAFIE Mark Dankers, Hannelore Roos en Karl Bruninx

De Antwerpse diamantwijk lijkt een wereld op zich. Het diamantkwartier is letterlijk en figuurlijk afgesloten van de rest van de stad en haar inwoners. Als een multi-culturele businessclave illustreert de 'Square Mile' de typerende mysterieuze sfeer die de diamantsector omhult.

De 'diamond pipeline' en diamantsteden

De diamantindustrie wordt vaak benaderd als een zogenaamde 'diamond pipeline' met als opeenvolgende stappen: de ontginning van diamantmijnen, de bewerking van ruwe tot geslepen diamant en de creatie en verkoop van diamanten juwelen. Kenmerkend voor de *diamond pipeline* is dat elke stap een eigen ruimtelijke logica kent. De eerste stap, de mijnbouw, is geografisch erg gelinkt aan een beperkt aantal ontginningsgebieden. Diamantmijnen in Botswana, Rusland, Canada, Zuid-Afrika en Angola staan in voor ongeveer 80 procent van de mondiale diamantproductie. In toenemende mate zijn deze landen door hun zoektocht naar toegevoegde waarde ook betrokken in de volgende stap, namelijk de diamantbewerking. Terwijl deze stap tot het einde van de twintigste eeuw vooral plaatsvond in welbekende diamantcentra zoals Antwerpen, Tel Aviv en New York, gebeurt het slijpen van diamant nu in hoofdzaak in lagelonenlanden, in het bijzonder in India waar zo'n 60 procent van de wereldproductie wordt omgezet van ruwe tot geslepen diamant. De Verenigde Staten zijn veruit de belangrijkste afzetmarkt voor diamanten juwelen, maar de verkoop is ook sterk in opmars in de Golfstaten en in Aziatische groeielanden, meer bepaald in China en India.

Deze drie stappen worden overkoepeld door de handel in diamant, die centraal staat in dit artikel. De mondiale diamanthandel is sterk geconcentreerd in een beperkt aantal diamant-wereldsteden: Antwerpen, Londen, Tel Aviv, New York, en recenter, onder impuls van bovenstaande trends, ook Mumbai, Dubai en Hong Kong. Antwerpen vormt als eeuwenoude diamantstad de draaischijf van deze wereldhandel. Wanneer

import- en exportcijfers worden vergeleken met totale productiecijfers van ruwe en geslepen diamant, blijkt meer dan 80 procent van de ruwe en ongeveer de helft van de geslepen mondiale diamantproductie jaarlijks via Antwerpen te worden verhandeld. Ook binnen diamantsteden zelf is ruimtelijke concentratie opvallend. Bijvoorbeeld, in de Antwerpse diamantwijk, de *Diamond Square Mile*, zijn op een oppervlakte van 1 km² een kleine 2.000 bedrijven gevestigd, gaande van hoofdkwartieren en verkoopafdelingen van grote diamantproducerende bedrijven over diamanthandelaars en -bewerkers tot gespecialiseerde diamantbeurzen en -banken. Het mondiaal netwerk van diamantsteden wordt gestructureerd door een specifieke geografische constellatie van internationale stedelijke migrantengemeenschappen. Historisch gezien werden deze etnische en verwantschapsnetwerken vooral beheerst door de Joodse diaspora, en meer recent ook door nieuwkomers, zoals Indiase jains, die via een gelijkaardige netwerkorganisatie een dominante positie hebben verworven binnen de mondiale diamanthandel.

Joodse diamantairs

Hoewel handelend op een mondiale schaal, wordt de diamanthandel gedomineerd door slechts enkele etnische handelsnetwerken. Deze etnische netwerken hebben hun eigen gebruiken en rituelen die ook tot uiting komen in de gesloten handelspraktijken die de diamantsector kenmerken. Historisch wordt de handel in diamant getypeerd als een activiteit van Joodse stedelijke gemeenschappen. Hoewel Joden niet de grondleggers zijn van de handel in diamant, maken ze er reeds van bij het begin deel van uit. De historische band tussen diamant en de Joodse gemeenschap vindt grotendeels zijn oorsprong in de Joodse geschiedenis, die gekenmerkt wordt door discriminatie en vervolging. Tijdens de middeleeuwen mochten Joden in Europa geen land bezitten en geen deel uitmaken van gilden, terwijl diamant een zeldzaam handelsgoed vormde dat vrijgesteld was van dergelijke restricties voor niet-christenen. Deze beperkingen zorgden ervoor dat Joden zich (noodgedwongen) economisch specialiseerden en bijgevolg erg

succesvol werden in bepaalde beroepen zoals bankier, diamantair, enz. Niet alleen religieuze verschillen, maar volgens Ludo Abicht ook de rendabiliteit van Joodse economische activiteiten leidden tot discriminatie en zelfs vervolging ten aanzien van de Joodse gemeenschap. Hun onderdrukte positie in de Europese samenleving, maar ook elders, zette Joden ook aan te kiezen voor een job in de diamant die immers weinig en eenvoudig mee te nemen materiaal vereiste. Diamanten zijn daarenboven uitzonderlijk klein, en tegelijk waardevol, waardoor ze voor Joodse vluchtelingen het bezit bij uitstek vormden om hun welvaart veilig te stellen. Volgens Veerle Vanden Daelen speelden niet alleen de nood aan een inkomen en onderlinge solidariteit, maar ook culturele elementen een rol. Een job als diamantair zorgde namelijk voor flexibele werktijden zodat Joodse tradities en wetten konden worden gerespecteerd en zoals typerend is voor migranten en minderheidsgroepen, maakte de keuze voor één of enkele economische sectoren het mogelijk om de onderlinge band levend te houden.

Naar schatting zijn Indiase diamanthandelaars verantwoordelijk voor 60 procent van de Antwerpse handel in ruwe diamant en voor 80 procent in geslepen diamant.

Jodenvervolging leidde doorheen de eeuwen, en op uiteenlopende plekken, vaak tot (gedwongen) emigratie van lokale Joodse gemeenschappen. Deze ontlokte mobiliteit initieerde een mondiale Joodse spreiding (diaspora) met een uiterst succesvol transnationaal handelsnetwerk gebaseerd op etnische en familiale verbondenheid tot gevolg. Vanaf de middeleeuwen werden de eerste diamanten vanuit India, de bakermat van diamant, naar Europa gebracht. Langsheen de handelsroutes, bijvoorbeeld aan de kusten van de Middellandse Zee, maar ook in eindbestemmingen, zoals Venetië en Brugge, woonden Joden die betrokken geraakten in de diamanthandel. Ook tijdens de bloeiende overzeese wereldhandel vanaf de zestiende eeuw was er sprake van een ruimtelijke overlapping tussen enerzijds de handelsroutes, of beter de grote handelssteden en havens, en anderzijds de woonplaats van Joodse gemeenschappen. De ontdekking van een volledig maritieme handelsroute naar India door Portugese zeevaarders en hun latere vondst van diamanten in Brazilië zorgden ervoor dat handelscentra, zoals Lissabon, Antwerpen, Amsterdam en Londen, als achtereenvolgende zwaartepunten in de wereldeconomie en als toegangspoorten tot de Europese afzetmarkt voor luxeproducten, in toenemende mate diamanten ontvingen. De vertrouwde Joodse handelaars met de verhandeling van 'draagbare' goederen, zoals diamant, en hun lokale en internationale relaties met familieleden en geloofsgenoten in andere Europese handelssteden, maar ook in overzeese, zoals het Portugese handelscentrum Goa in India, zorgden ervoor dat deze steden zich ten

volle ontwikkelden tot centra voor de diamanthandel.

Toenmalige, maar ook latere geografische verschuivingen en uitbreidingen in de diamanthandel illustreren het belang van de aanwezigheid van Joodse handelaars met betrekking tot de bloei van steden als diamantcentra. Zo kreeg gedurende Wereldoorlog II de diamantsector in zowel Antwerpen als Amsterdam het hard te verduren, waardoor Joodse diamantairs de Lage Landen ontvluchtten en de wereld van diamant zijn intrede maakte in toevluchtsoorden, zoals New York en Tel Aviv, die op hun beurt uitgroeiden tot wereldcentra voor diamant. Na Wereldoorlog II doofde de diamantindustrie in Amsterdam uit, terwijl Antwerpen er in slaagde om opnieuw uit te groeien tot een ware diamantstad. Ook de keuze van nieuwkomers, zoals Indiase diamantairs, om zich te vestigen in traditionele diamantsteden, zoals Antwerpen, bevestigt de sturende rol die de Joodse gemeenschap speelt in de geografische verankering van de diamantwereld. Deze stelling biedt ook een mogelijke verklaring voor de blijvende sterkte van Antwerpen als

Diamantbeurs 'Antwerpsche Diamantkring'

Bron: AWDC, Fotograaf: Karl Bruninx

draaischijf voor de diamanthandel ten opzichte van nieuwkomer en belastingsparadijs Dubai. Aansluitend bij de stelling van Mildred Berman die het heeft over tolerantie ten aanzien van de Joodse gemeenschap als cruciale factor voor de historische lokalisatie van de diamantsector, blijkt ook in de hedendaagse kosmopolitische diamantwereld tolerantie een socio-culturele lokalisatiefactor die bepalend is voor de opname van een stad in het transnationaal netwerk van diamantsteden.

Hindu Undivided Family

Tegenwoordig wordt de wereld van diamant niet langer gedomineerd door Joodse, maar door Indiase handelaars. India is de oudste geografische constante in de geschiedenis van de diamantsector. Tot de grootschalige ontdekkingen van diamant in Afrika aan het einde van de negentiende eeuw was India sterk betrokken in de internationale diamanthandel als aanvoerder van ruwe diamant. Indiase diamantairs bleven ook daarna actief in de sector en traden op de voorgrond vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw om uiteindelijk de overhand te nemen. Sallie Westwood verbindt de opkomst van de moderne Indiase diamanthandel met de consumptie van 'gedemocratiseerde diamanten' in de Verenigde Staten.

Anders dan bij de Joden kennen de Indiase diamantairs geen geschiedenis van discriminatie en vervolging. De Palanpuri jains uit de Westelijke deelstaat Gujarat worden als de pioniers beschouwd van de moderne Indiase diamanthandel. De religieuze minderheidsgroep van jains is een mercantiele elite met een eeuwenoude traditie in onder andere bankieren en het drijven van handel, zoals in edelstenen en juwelen. Zij en de Gujaratis in het algemeen, staan bekend voor hun commerciële ingesteldheid en hun oog voor zaken. De Indiase diamantindustrie werd tot de jaren 1960 hoofdzakelijk gedomineerd door de hoger genoemde Palanpuris en de handelsklasse van de Marwaris, veelal ook jain, die zich door het zakenleven en de handel over heel India en buiten de landsgrenzen verspreid hebben. Sedertdien trekt de diamantsector in India ook andere groepen aan zoals de voormalige landbouwers uit het zuiden van Gujarat, zoals Kathiawadis die zich als diamantbewerkers hebben opgewerkt tot transnationale ondernemers. Gujarati is de dominante taal bij de Indiase diamantairs die de diamanthandel momenteel leiden.

Wat aanvankelijk, in de tweede helft van de twintigste eeuw, begon met het aankopen van de kleinste en minst waardevolle steentjes, zogenaamde 'Antwerpse restanten', maar in grote hoeveelheid, groeide eerst uit tot een verschuiving van het zwaartepunt van diamantslijpen van de traditionele diamantcentra naar de Indiase havenstad Surat in Gujarat. In de jaren 1960 en 1970 migreerden een grote groep Indiase diamantairs, die voorheen heen en weer reisden, naar hét wereldcentrum van de diamanthandel, namelijk Antwerpen, de handel achterna. Met hen vestigden ook Indiase banken die de Indiase handel in diamant ondersteunen zich in Antwerpen. Een belangrijk 'comparatief' of concurrentieel voordeel voor deze Indiase diamantairs is de mogelijkheid tot het outsourcen of liever 'home-sourcen' van de arbeidsintensieve diamantbewerking naar het thuisland waar de lonen veel lager liggen. Dit resulteerde in een uiteindelijke overmacht van Indiase handelaars in de mondiale diamanthandel en de opname van het Indiase Mumbai in het select transnationaal netwerk van handelscentra voor diamant. De initiële en blijvende keuze van diamanthandelaars van Indiase afkomst voor Antwerpen als cruciaal geografisch knooppunt in hun handelsnetwerken is sterk bepalend voor de huidige leiderspositie van de stad. Naar schatting zijn Indiase diamanthandelaars verantwoordelijk voor 60 procent van de Antwerpse handel in ruwe diamant en voor 80 procent in geslepen diamant.

Op basis van hun geschiedenis gekenmerkt door geografische mobiliteit kunnen Indiase diamantairs terugvallen op transnationale

verwantschapsnetwerken die reiken tot Zuid- en Oost-Afrika, maar ook tot landen zoals de Verenigde Staten en Australië. Familiebedrijven breiden wereldwijd uit dankzij de verspreiding van familieleden en de inbedding van economische activiteiten in verwantschapsnetwerken. Maritsa Poros beschrijft dat familiale en sociale netwerken economische mobiliteit mogelijk maken en faciliteren. Indiase diamantbedrijven steunen op een zeer traditionele Indiase juridische structuur, namelijk de *Hindu Undivided Family* of 'joint family' waar alle mannelijke en ongehuwde vrouwelijke afstammelingen van een gemeenschappelijke voorouder deel van uit maken. Opeenvolgende generaties worden dus 'lid' van een diamantbedrijf op basis van afstamming. Hierdoor zijn deze familiebedrijven als het ware genoodzaakt om te groeien zodat ieder familielid kan rekenen op een job. Elk familielid staat in voor de bescherming van de familie-eer. Ook in Antwerpen wordt de naam en faam van de familiebusiness veiliggesteld voor de komende generaties in de vorm van symbolisch kapitaal zoals de bouw van een jain *derasar* of tempel. De uitgebreide verwantschapsrelaties samen met de nood aan uitbreiding en de hechte familiale structuur van Indiase diamantbedrijven maken het mogelijk om wereldwijd dochterondernemingen op te richten met familieleden aan het hoofd. Onder meer het comparatief voordeel 'home-sourcen' steunt op deze familiale verbondenheid. Tegenwoordig zijn de meest succesrijke diamantbedrijven dan ook in handen van Indiase joint families. Bovendien speelt India niet enkel een belangrijke rol op vlak van diamantbewerking en -handel, maar fungeert tegelijkertijd als een groeiende afzetmarkt, grotendeels aangedreven door de huwelijksindustrie. De opkomende middenklasse in groei landen zoals India en China ziet de aankoop van diamanten juwelen als een waardevolle investering voor de toekomst en zwingelt daarmee de vraag aan. Het aandeel van de Indiase diamanthandel op de internationale markt zal daarom wellicht nog verder stijgen.

Joodse handelaars verwier- ven door historisch toeval de leiding in de diamantsec- tor en zijn steeds succesvol gebleven op basis van hun onderlinge vertrouwensnet- werken.

Wederzijds vertrouwen

Barak Richman stelt dat de Joodse geschiedenis en religie verklaren waarom Joden terecht zijn gekomen in de wereld van diamant, maar dat beide geen verklaring geven voor het eeuwenlange Joodse succes in de diamanthandel. In de literatuur wordt ook de filosofie en ethiek van de jains, die strikt de principes van *ahimsa* of geweldloosheid volgen, aangehaald als verklaring waarom een minderheidsreligie, ook in het moederland India, financieel en commercieel succesrijk is. Uit het voorgaande blijkt dat de sleutel tot succes voor zowel de Joodse als Indiase diamantairs te vinden is in de transnationale netwerken

steunend op verwantschap en ruimer etniciteit die beide gemeenschappen kenmerken. Maar waarom leiden deze netwerken tot succes in de diamantsector?

In diamantsteden, zoals Antwerpen, worden diamanten ter waarde van enkele miljoenen euro verhandeld op basis van een eenvoudige handdruk en het gevleugelde Jiddisch *mazzel oen broockhe* dat 'geluk en zegen' betekent. Ook Indiase diamanthandelaars volgen deze door Joodse diamantairs geïntroduceerde gebruiken eigen aan de diamantsector, die in hoofdzaak op krediet en zonder geschreven handelsovereenkomsten werkt. Hoe is dit blindelings vertrouwen mogelijk wanneer vals spelen of stelen zo verleidelijk is?

Justitie faalt in het veiligstellen van handelsovereenkomsten in de diamantsector. Hierdoor zorgt de sector zelf voor mechanismen, zoals diamantbeurzen die de reputatie van alle mogelijke handelspartijen wereldkundig maken en in het geval van economische geschillen tussenbeide komen, zodat kan gehandeld worden in wederzijds vertrouwen. Maar deze mechanismen betekenen slechts een oplossing wanneer beide partijen betrokken bij een overeenkomst hun handelspraktijken in de toekomst willen voortzetten. Joodse en Indiase diamantairs beschouwen hun zaak als een familiebedrijf dat van vader op zoon wordt doorgegeven. Bijkomend is het voor etnische ondernemers van uitzonderlijk belang deel uit te maken van hun etnische gemeenschap. Doordat een blaamvrije reputatie zo belangrijk is voor 'leden' van de Joodse en Indiase gemeenschap, worden diamantairs van beide etnische groepen aanzien als betrouwbare en kredietwaardige handelspartners, en zodoende is er sprake van een comparatief voordeel tegenover 'niet-leden'.

Het is deze noodzaak aan vertrouwen die aan de basis ligt van het gesloten, of zelfs heimelijke karakter dat zo typerend is voor de diamantwereld, die synoniem staat voor risicovolle transacties. Familieleden, vrienden en geloofsgenoten kunnen rekenen op voorspraak, terwijl het voor 'outsiders' moeilijker is om het in de diamantwereld te maken. Zowel Joodse als Indiase diamantairs kunnen terugvallen op bewust gekerstreerde of door de geschiedenis per toeval gevormde geglobaliseerde socio-culturele netwerken die lokaal verankerd zijn in belangrijke diamantcentra waar ook ter wereld. Dit maakt het voor beide etnische groepen mogelijk om in de diamanthandel die sterk internationaal georiënteerd is, te handelen in wederzijds vertrouwen over geografische grenzen heen. Met andere woorden etnische handelsnetwerken in de diamant berusten op transnationale vertrouwensnetwerken die steunen op een gedeelde religieuze, regionale of familiale achtergrond die een uitstekende reputatie garanderen.

In de huidige wereldeconomie gekenmerkt door mondialisering wordt de houdbaarheid van familiebanden en ruimer etniciteit als basis voor handelstransacties op de proef gesteld. In handelscentra voor diamant, zoals Antwerpen, wordt nu echter ook succesvol over etnische grenzen heen gehandeld. Transnationale etnische handelsnetwerken treden in relatie met elkaar en dit eveneens op basis van wederzijds vertrouwen. Relatieve nieuwkomers zoals de Indiase diamantairs volgen immers eenzelfde cultureel patroon als de Joodse, waarbij een goede familienaam en reputatie binnen de eigen gemeenschap als een visitekaartje fungeert en deuropener is bij de gehele gevestigde diamantgemeenschap.

De jain tempel in Wilrijk. Fotograaf: Hannelore Roos

Multiculturele businessenclave

Het Antwerpse diamantkwartier wordt beheerst door de zichtbare aanwezigheid van de orthodox-joodse gemeenschap. De Joodse gemeenschap s.l. (vereenvoudigd: orthodoxe en niet-orthodoxe joden) telt in Antwerpen momenteel tussen de 15.000 en 25.000 leden, waarvan ongeveer 80 procent direct of indirect tewerkgesteld is in de diamantsector. Na een dominantie van bijna duizend jaar zijn Joodse diamantairs sinds twintig jaar echter niet meer de belangrijkste spelers in de (Antwerpse) diamantbusiness, waardoor dit aandeel van 80 procent snel kleiner wordt. Hoewel gelegen in de 'Joodse buurt' is het Antwerpse diamantkwartier meer en meer uitgegroeid tot een multicultureel businesscentrum waar verschillende etnische groepen actief zijn, namelijk Joden, niet-Joodse Belgen, maar ook Libanezen, Armeniërs, Indiërs, en anderen. Ongeveer 70 procent van de Antwerpse diamanthandel is tegenwoordig in handen van een 300- tot 400-tal Indiase families. Voornamelijk de Antwerpse jain gemeenschap, die uit ongeveer 2.000 personen bestaat, is voor meer dan 90 procent actief in de diamantwereld.

Het openlijk multiculturele aspect van de diamanthandel genereert samen met een opvallende ruimtelijke concentratie in de *Square Mile* ogenschouwelijk een distinctie ten opzichte van de rest van Antwerpen en zijn bewoners. Gevoelig voor misdaad, bijvoorbeeld tigerkidnappings, vormen de geslotenheid van de handelsnetwerken en ruimtelijke segregatie een primair afweermechanisme. Bovendien is de wijk ook letterlijk onder strenge bewaking afgeschermd van de omliggende

stadsdelen. Daartegenover staat dat diamant het vierde exportproduct van België is en wanneer enkel de handel buiten de Europese Unie beschouwd wordt, diamant zelfs de eerste plaats bekleedt. Hoewel er heel wat onenigheid bestaat over de precieze meerwaarde van de diamantsector voor Antwerpen en België, bijvoorbeeld door de beperkte terugvloei ten gevolge van een fiscaal uitzonderingsbeleid, is het duidelijk dat alleen al de status van Antwerpen als diamantstad zowel cultureel als economisch een zegen is. Achter een lokaal gesegregeerde buurt gaat immers een uitgebreid netwerk van transnationale relaties schuil die het voor de stad mogelijk maken om een prominente rol te vertolken in de mondiale diamanthandel. Lokale diamantairs, in het bijzonder Joodse en Indiase, kunnen terugvallen op wereldwijde familiale, religieuze en regionale banden die de basis vormen van hun transnationale, maar gesloten handelsnetwerken. Deze grensoverschrijdende verwantschaps- en etnische relaties maken het hen immers mogelijk om te handelen op basis van reputatie en vertrouwen, dit zelfs in een gemonialiseerde wereld, en zo succesvol de risico's verbonden aan de diamantsector te beperken. Bijgevolg zijn diamantsteden, zoals Antwerpen, lokale verankeringspunten van etnische vertrouwensnetwerken die de mondiale diamanthandel beheersen. Deze diamant-wereldsteden vormen een transnationaal stedelijk netwerk, dat de ruimtelijke structurering bepaalt voor handels- en migratiestromen die verband houden met de wereld van diamant. Met andere woorden de status van een diamantstad zoals Antwerpen is onlosmakelijk verweven met de transnationale mobiliteit van de multiculturele zakenlui die de huidige diamantsector beheersen op basis van onderling vertrouwen.

Hannelore Roos (Hannelore.Roos@soc.kuleuven.be) is werkzaam als assistierend academisch personeel aan het Interculturalism, Migration & Minorities Research Centre van de K.U.Leuven en werkt aan een doctoraat over de Indiase diaspora in België geconcentreerd in de economische sectoren van de diamant en ICT.

Stephanie Vervae (Stephanie.Vervae@ugent.be) is werkzaam als assistierend academisch personeel aan de Onderzoeksgroep Sociale en Economische Geografie van Universiteit Gent en werkt aan een doctoraat over de rol van etnische netwerken in de diamantsector.

Literatuurselectie

- Abicht L. (2006) Geschiedenis van de Joden in de Lage Landen. Antwerpen: Manteau, 486p.
- Berman M. (1971) "The location of the diamond-cutting industry" *Annals of the Association of American Geographers*, 61, 2, 316-328.
- Durnez E. (2008) Antwerpen, zuivere diamant. Het dagelijkse leven in de 'Diamond Square Mile'. Antwerpen: Book & Media Publishing, 156p.
- Epstein E.J. (1982) *The Diamond Invention*. (<http://www.edwardjayepstein.com>)
- Even-Zohar C. (2007) *From mine to mistress. Corporate strategies and government policies in the international diamond industry*. Londen: Mining Communications Ltd, 943p.
- Poros M.V. (2001) "The role of migrant networks in linking local labour markets: the case of Asian Indian migration to New York and London" *Global Networks*,

De Antwerpse diamantwijk

Bron: Antwerp World Diamond Centre (AWDC), Fotograaf: Mark Dankers

1, 3, 243-259.

Richman B.D. (2006b) "How community institutions create economic advantage: Jewish diamond merchants in NY" *Law & Social Inquiry*, 31, 2, 383-420.

Vanden Daelen V. (2007) "Staat in de stad? Integratie en afzondering van Joden in Antwerpen in de twintigste eeuw" *Stadsgeschiedenis*, 1, 20-35

Westwood S. (2000) "A real romance: gender, ethnicity, trust and risk in the Indian diamond trade" *Ethnic and Racial Studies*, 23, 5, 857-870.

Siegel D. (s.d.) *De Joodse gemeenschap en de Antwerpse diamantsector in historisch perspectief*

<http://www.ciroc.nl/papers/Joodsegemeente.pdf> (24/05/2010)